

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
NAXÇIVAN DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

VƏFA MUSA QIZI FƏTULLAYEVA

BAYATILARIN POETİK-SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ
(NAXÇIVAN FOLKLOR MÜHİTİNDƏN TOPLANMIŞ
MATERİALLAR ƏSASINDA)

5719.01-Folklorşünaslıq

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün
təqdim edilmiş dissertasiyanın

A V T O R E F E R T I

NAXÇIVAN- 2015

İş Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Naxçıvan Bölməsinin
İncəsənət, Dil və Ədəbiyyat İnstitutunda yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: Filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Mahmud Qara oğlu Allahmanov

Rəsmi opponentlər: AMEA-nın müxbir üzvü, filologiya
üzrə elmlər doktoru, professor
Muxtar Kazım oğlu İmanov

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
**Məhəmməd Məmmədsəid oğlu
Məmmədov**

Aparıcı təşkilat: AMEA Nizami adına Ədəbiyyat
İnstitutunun Şifahi xalq ədəbiyyatı və
yazılı abidələr şöbəsi

Müdafiə _24_ oktyabr 2015-ci ildə saat 11⁰⁰ -da Naxçıvan Dövlət
Universiteti nəzdində fəaliyyət göstərən FD.02.121 Dissertasiya Şurasının
iclasında keçiriləcəkdir.

ÜNVAN: AZ 7012, Naxçıvan şəhəri, Universitet şəhərçiyi, əsas bina,
I mərtəbə, Böyük akt zalı.

Dissertasiya ilə Naxçıvan Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanasında
taniş olmaq olar.

Avtoreferat __ sentyabr 2015-ci ildə göndərilmişdir.

**FD. 02.121 DİSSERTASIYA
ŞURASININ ELMİ KATİBİ:**

dos. İ.Z.Cəfərov

TƏDQIQATIN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının zənginliyi, bir-birindən fərqli və rəngarəng janrları, uzun əsrlər boyu yaşayan parlaq nümunələrində öz ifadəsini tapan və həmişəyaşar olan ideyaları bu ədəbiyyatın möhtəşəmliyi barədə tam və aydın təsəvvür yaradır. Əgər folklorun dastan, nağıl, lətifə, məsəl, əfsanə, rəvayət, atalar sözü, tapmaca, layla, oxşama, ağı, sayaçı sözü və s. kimi janrlarını xatırlamış olsaq, bu sırada, bayatı janrının öz mövqeyi və çəkisi olduğunu aydın şəkildə görmüş olarıq.

Bayatı bir forma kimi qədim tarixə malik olub, digər folklor janrları ilə müqayisədə daha geniş yayılma arealına malikdir. Ə.Əbid, S.Mümtaz, Ə.Nazim, C.Əfəndizadə, B.Atalay, İ.Qəfəsoğlu, F.Köpürlüzadə, Ə.Dəmirçizadə, M.H.Təhmasib, P.Əfəndiyev, M.Həkimov, S.Paşayev, Q.Namazov, R.Rüstəmzadə, Q.Paşayev, M.Qasımlı, Y.Yusofov, K.Hüseynoğlu, və başqaları bayatını türk xalqlarının ən qədim nəzm şəkli hesab etmişlər. Bunun bir səbəbi həmin janrın həcmə kiçik olmasıdır, digər mühüm səbəbi ifadə edilən fikir və ideyaların xalq həyatına, məişətinə, istək və arzularına kifayət qədər doğma və yaxınlığı ilə bağlıdır. Elə bayatının xalqa və xalq həyatına yaxın olmasının özü bu janrın müxtəlif müstəvilərdə, fonopoetika, poetik sintaksis, semantik model, yanr və üslub paradiqması, məna potensiyası və s. istiqamətlərdə araşdırılmasını aktuallaşdırır.

Bütün bunlarla yanaşı, bayatı janrı bədii bir hadisədir. Bayatıda hər bir formul xüsusi mənaya yüklənərək semantik mahiyyət daşıyır, kanonik quruluşdan tutmuş üslubi formullara qədər nə varsa hamısı mətn potensiyasına dayanır. Yəni istənilən bayatıda xalqın obrazlı təfəkkürü, ədəbi-bədii dil sistemi, həyata və gerçəkliyə baxışının bədii cizgiləri öz əksini tapmış olur. Belə bir nöqtəyi-nəzər isə oxucunun bədii zövqünün formalaşması barədə qənaətin hasil olması deməkdir. Əslində bunun özü də mövzunun aktuallığını təmin edən əsas cəhətlərdən birisidir.

Naxçıvan ərazisindən toplanan və tarix baxımından kifayət qədər qədim olan müxtəlif bayatı nümunələrində Naxçıvan regionunun səciyyəvi xüsusiyyətləri öz əksini tapmışdır. Regionallığın spesifikasının, məişətinin, tarixinin müxtəlif məqamlarının müəyyənləşməsi baxımından bu nümunələrin yeri əvəzsizdir. Ona görə də region folkloru kontekstində bu janrın ümumi mətn semantikasi, semantik model, semantik işarələr, semantik təkamül müstəvisində araşdırılması daha dərin layların müəyyənliyinə gətirib çıxarır. Heç şübhəsiz “mədəniyyət və texnikanın dəmir pəncəsi kənd həyatının ibtidai və təbii varlığını dəyişdirdikcə... kənd və köçəri həyatı, xalq yaradıcılığı artıq əski təbii və saf cığırından çıxır, buxar və elektrik

sarsıntılarına uymağa başlayır. Beləliklə, xalq yaradıcılığı, o əski və ibtidai olduğu qədər səmimi və təbii olan folklor məhsulları mədəniyyət timsahının dişləri arasında son nəfəsini alır”¹. Ancaq bir məsələ də var ki, bütün inkişaf, cəmiyyətin iqtisadi, siyasi, mədəni həyatında baş verən dəyişikliklər bu və ya digər dərəcədə bədii-estetik düşüncə ilə müvazi olur. Məhz bu səbəbdən də ən ümdə məsələlərdən biri bədii yaddaşda olanları qoruyub saxlamaqdır. Bu əraziyə aid fakt və hadisələrin konkret təzahürünə çevrilən yüzrlərlə bayatı Naxçıvan regionunda yaşayan yerli əhalinin daha qədimlərdən bu məkanda yaşadığını sübuta yetirir. Etnosun yaddaşının ifadə kodu kimi təsir bağışlayır. Burada bədii modelin invariantlılığı, bədii ünsürlərin struktur-semantik əlaqələnməsi mətn hadisəsi olaraq mühiti və onun düşüncəsini işarələyir. Bütün bunlar mövzunun aktuallığını şərtləndirən ən mühüm cəhətlərdən biri və bəlkə də, birincisidir.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqatın obyektini müxtəlif illərdə Naxçıvan folklor mühitindən toplanmış bayatı nümunələri təşkil edir. Bununla yanaşı, digər regionlardan toplanmış bayatılardan, Azərbaycan folkloruna aid digər materiallardan da istifadə olunmuşdur. Aparılan paralellər, müqayisələr mühiti, onun özünəməxsusluq və ənənəyə bağlılıq tərəflərini aydınlaşdırmaq üçün zəngin material verir.

Tədqiqatın predmetini Naxçıvan bayatlarındakı poetik-semantik xüsusiyyətlər, formal ünsürlər, kanonik quruluş, üslubi formullar, janr modeli tipləri təşkil edir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqatda əsas məqsəd Naxçıvan folklor mühitindən toplanmış bayatıların poetik-semantik xüsusiyyətlərini aşkarlamaqdır. Burada hər bir formal ünsürün semantik mahiyyəti, kanonik quruluş, üslubi formullar, mətn semantikasi, fonopoetika, poetik sintaksis və s. bütövün müəyyənliyi üçün məqsədə çevrilir. Bu məqsədin reallaşması üçün aşağıdakı vəzifələr müəyyənləşdirilmişdir:

- Region bayatılarının mövzu və ideya istiqamətlərinin ən ümumi cəhətlərini müəyyənləşdirmək;
- Mətn tipi kimi ümumi mətn semantikasında nələrin dayandığını aydınlaşdırmaq;
- Semiotik işarələr sistemi olan bayatıların linqvopoetik mahiyyətini bütün tərəfləri ilə ortaya qoymaq;
- Region bayatılarında inikas etdirilən ictimai-sosial problemlərin,

---

¹ Ə.Nazim. Azərbaycan xalq ədəbiyyatında bayatılar // Maarif və mədəniyyət, 1926, № 7, s. 53

mənəvi-əxlaqi dəyərlərin, təbiət gözəlliklərinin konkret şərhini vermək;

- Bayatıların janr paradiqmasında janr invariantlılığı və janr tipləri məsələsinə diqqət yetirmək;

- Ümumi mətn semantikasını, semantik modelin funksiyasını mətn hadisəsi kimi müəyyənləşdirmək;

- Region bayatılarındakı bədii təsvir və ifadə vasitələrinin işlənmə məqamlarını üzə çıxarmaqla onların ideya-bədii fikrin ifadəsindəki əhəmiyyətini göstərmək;

- Naxçıvan folklor mühitindən toplanmış bayatıların poetik-semantik xüsusiyyətlərinin Naxçıvan regionu ilə əlaqə və təması təyin etmək;

- Naxçıvan folklor mühitindən toplanmış bayatıların semantik sistemlərini, modellərini, təkamül semantikasını bir bütöv kimi izləmək.

Mövzunun işlənmə dərəcəsi. Azərbaycan folklorşünaslığı zəngin bir tarixi dövrü özündə ehtiva edir. Xalq ədəbiyyatının bu və ya digər problemləri ilə bağlı monumental tədqiqatlar bunun əsaslı göstəricisidir. Bayatıların öyrənilməsində isə Ə.Abidin, H.Zeynallının, B.Behcətin, M.F.Köprülüzadənin, C.Əfəndizadənin, Ə.Nazimin, Ə.Dəmirçizadənin, H.Araslının, M.H.Təhmasibin, V.Vəliyevin, M.Həkimovun, P.Əfəndiyevin, İ.Abbaslının, S.Paşayevin, B.Abdullanın, A.Laçınlının, M.Qasımlının, Y.Səfərovun, E.Məmmədlinin, M.Allahmanlının və başqalarının gərəkli işləri vardır. Ə.Abidin «Türk xalqları ədəbiyyatında «mani» növü və Azərbaycan bayatılarının xüsusiyyətləri»¹ məqaləsi xüsusi yer tutur. M.Təhməzovun «Bayatı» sözü haqqında»² məqaləsi isə «Bayatı» sözünün etimologiyasını öyrənmək baxımından mühüm addımdır. Bayatı janrı barədə dissertasiya səviyyəsində ilk elmi-nəzəri tədqiqat isə A.Laçınliya məxsusdur. M.Həkimovun «Bayatılar», «Azərbaycan aşiq şeir şəkilləri və qaynaqları», A.Hacıllının «Bayatı poetikası» tədqiqatları da monumentallığı və zənginliyi ilə xüsusi əhəmiyyətə malikdir³. Əsas fikir bundan ibarətdir ki, Azərbaycan bayatılarından yazan tədqiqatçılar üçün Naxçıvan bayatıları da istisna deyil. Çünki Naxçıvan Azərbaycanın mühüm bir hissəsi kimi region özəllikləri ilə

---

¹ . Abid Ə. Türk xalqları ədəbiyyatında «mani» növü və Azərbaycan bayatılarının xüsusiyyətləri // Azərbaycanı öyrənmə yolu, 1930, № 4-5

² Təhməzov M. «Bayatı» sözü haqqında. //Azərbaycan , 1979, № 9, s. 186.

³ Bax: Aliev Aqa Aliqama oqlu. Xudojestvennie osobennosti Azerbaydjanskix bayatı. (dissertasiya). Azerbaydjanskix Qosudarstvennix Universitet im. S.M.Kirova. Bakı: 1980, 185 s.; Həkimov M. Bayatılar. Bakı: ADPU, 1994, 101 s.; Azərbaycan aşiq şeir şəkilləri və qaynaqları. Bakı: Maarif, 1999, 376 s.; Hacıllı A. Bayatı poetikası. Bakı: Elm, 2000, 162 s.

böyük marağ doğurur. Amma məsələ burasındadır ki, bu bayatılar haqqında şifahi xalq ədəbiyyatının müxtəlif məsələlərindən bəhs edilərkən danışılmışdır.

Konkret olaraq Naxçıvan folklor mühitindən toplanan bayatıların toplama və tədqiqinə gəldikdə isə bu barədə Naxçıvan folkloru ilə bağlı ümumi tədqiqatlarda müəyyən mülahizələr irəli sürülmüşdür ¹. Region bayatılarının öyrənilməsində prof. M.Cəfərlinin və filologiya üzrə fəlsəfə doktoru R.Babayevin tədqiqatları daha çox önəm kəsb edir. Bununla belə, Naxçıvan folklor mühitindən toplanmış bayatıların poetik-semantik xüsusiyyətləri ayrıca şəkildə, sistemli formada hələ də araşdırılmamışdır. Bu mənada dissertasiya bu sahədə ilk müstəqil və sistemli tədqiqatdır.

Tədqiqatın elmi yeniliyi aşağıdakılardan ibarətdir:

- Naxçıvan folklor mühitindən toplanmış bayatıların ideya - sənətkarlıq xüsusiyyətləri linqvopoetika kontekstində ilk dəfədir ki, sistemli şəkildə öyrənilir;

- Mühitdən toplanmış bayatıların fonopoetik, morfo-poetik sistemi bir problem kimi qoyularaq təhlilə cəlb olunur;

- Naxçıvanda yaranan bayatılara hopmuş vətən və vətənpərvərlik duyğuları mühit müstəvisində konkret faktlarla səciyyələndirilir;

- Cənub həsrətinin, Araz obrazının ümumi semantik modeli Naxçıvandan toplanan bayatılar əsasında konkretliklə müəyyənləşdirilir;

- Naxçıvan bayatılarının struktur, semantik, pragmatik qatları bir bütöv kimi tədqiqat obyektinə çevrilir;

- sosial mühitə münasibət orada yaşayan əhalinin demokratik düşüncə tərzini mətn hadisəsi müstəvisində açılır;

- semiotik işarələr sistemi kimi bayatının ümumi modeli, mətn spesifikasiyası müəyyənləşdirilir;

- bayatılarda ənənəvi prinsiplərin və poetik kanonların mühit səviyyəsində modelləşdirici funksiyası açılır;

---

¹ Azərbaycan folklor antologiyası. II c., Naxçıvan folkloru. (tərtib edənlər: T.Fərzəliyev, M.Qasımlı). Bakı: Sabah, 1994; Naxçıvan bayatıları. (tərtib edənlər: M.Cəfərli, V.Fətullayeva). Bakı: Nurlan, 2009; Naxçıvan folkloru. (tərtib edənlər: M.Cəfərli, R.Babayev). Bakı: Nurlan, 2007; Naxçıvan hikmət xəzinəsindən. (tərtib edənlər: A.Bağirov, K.Bağirova, B.Məmmədov). Bakı: Nurlan, 2005; Əhmədli S. Yol gedir Naxçıvana. Bakı: Elm, 2013; Yol gəlir Ordubada. (tərtib edənlər: M.Cəfərli, R.Babayev). Naxçıvan: Əcəmi, 2005; Amanoğlu Ə. Azərbaycan xalq ədəbiyyatında Naxçıvan maniləri. Türkiyə, Ankara: 2003; Babayev R. Naxçıvan folkloru: bəşəriyyət, türklük, regionallıq. Bakı: Elm, 2008.

- bayatların sənətkarlıq məziyyətlərini təşkil edən bədii təsvir və ifadə vasitələri bu janrın poetika sisteminin bariz göstəricisidir.

Tədqiqat işinin metodları. Dissertasiyada təsviri, tarixi-müqayisəli, struktural metoddan istifadə edilmişdir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan folklorşünaslığı zəngin və uğurlu inkişaf yolu keçmişdir. Onun müəyyənləşdirdiyi prinsip və metodlar problemin açılışında mühüm vasitə olmuşdur. Problemin elmi-nəzəri müstəvidə təhlilində Azərbaycan folklorşünaslığının elmi nailiyyətlərinə bir istiqamət kimi istinad edilmişdir.

Tədqiqatın elmi-nəzəri və praktik əhəmiyyəti. Dissertasiya Naxçıvan folklor mühitindən toplanmış bayatların bir bütöv kimi elmi-nəzəri müstəvidə tədqiqinə həsr olunmuşdur. Düzdü, bu istiqamətdə müəyyən işlər görülmüş, fikirlər söylənməmişdir. Ancaq problemin regional səviyyədə işlənməsi hadisəsi olmamışdır. Dissertasiya elmi-nəzəri səviyyədə araşdırmalara bir mənbə kimi başlanğıc ola bilər. Nəticələr həm Naxçıvan bayatlarının spesifik cəhətlərini, həm də bütövlükdə, yəni Azərbaycan folklor coğrafiyası miqyasında bayatı janrının özəlliklərini əhatə edir. Bu mənada dissertasiya istər ayrı-ayrı regionlarla bağlı, istərsə də ümumazərbaycan folklor kontekstində bayatı janrının və onun ideya-bədii xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinə müsbət təsir göstərəcəkdir. Həmçinin zamanda dissertasiyadan ali məktəblərdəki folklorşünaslıq kurslarının təşkilində, Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı ilə əlaqədar seçmə fənlərin keçilməsində faydalanmaq olar.

Tədqiqatın aprobasiyası. Dissertasiyanın mövzusu AMEA Naxçıvan Bölməsinin Rəyasət Heyətinin 11 yanvar 2008-ci il tarixli iclasında (protokol № 2) təsdiq olunmuş və AMEA Respublika Elmi Tədqiqatların Təşkili və Əlaqələndirilməsi Şurasının 05 noyabr 2008-ci il tarixli iclasında qeydə alınmışdır. İş AMEA Naxçıvan Bölməsinin İncəsənət, Dil və Ədəbiyyat İnstitutunda yerinə yetirilmişdir.

Tədqiq edilən problemlə əlaqədar “Naxçıvan bayatlarında Vətən obrazı” mövzusunda VI beynəlxalq elmi-metodiki konfransda (Образ родины в нахчыванских баяты. Рятигорск, 11-12 апрел 2013) məruzə söylənilmişdir.

Dissertasiyanın quruluşu. Dissertasiya giriş, üç fəsil, nəticə və istifadə olunmuş ədəbiyyatın siyahısından ibarətdir.

DİSSERTASIYANIN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın “Giriş”ində mövzunun aktuallığı, tədqiqatın obyektinə və predmetinə, məqsəd və vəzifələri, mövzunun işlənmə dərəcəsi, işin elmi yeniliyi, tədqiqatın metodları, elmi-nəzəri və praktik əhəmiyyəti, aprobasiyası və quruluşu haqqında məlumat verilir.

Dissertasiyanın **“Bayatıların mövzu və ideya xüsusiyyətləri”** adlanan I fəslə iki yarım fəsildən ibarətdir. **“İctimai-sosial gerçəkliyə münasibət”** adlanan I yarım fəsildə problem 3 bənd daxilində həllini tapır. **“Vətən və vətənpərvərlik duyğularının inikası”** adlanan bənddə göstərilir ki, Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının hər hansı bir janrı onda ifadə olunan fikir və ideyanın gücü ilə uzunömürlülük qazanır və yaddaşlara köçür. Bayatı janrının əhəmiyyəti də birinci növbədə onun daşdığı ideyalarla ölçülür. «Bayatılar Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının uzun ömürlü janrlarındandır. Ulu fikirlər qaynağı olan inci, mirvari misralı bayatılarda xalq həyatının, məişətinin elə bir sahəsi qalmayıb ki, öz bədii əksini tapmasın»¹. Bu mənada bayatı xalq ruhunun, tarixinin yaşam hadisəsidir. Semantik işarələr məcmusu kimi simvol və işarələrlə doludur. “...Bayatılar qədər Azərbaycan xalqı və həmçinin türkdilli xalqlar arasında dillər əzbəri olan, toy, nişan, bahar, yas mərasimlərində geniş yayılan ikinci bir lirik şeir növünü təsəvvür etmək çətindir”². Naxçıvan ərazisindən toplanan bayatı nümunələrində vətən sevgisi, vətəni qorumaq ehtirası, eyni zamanda qürbət nisgili geniş və əlvan bədii mənzərə ilə təqdim olunur.

Naxçıvandı bu yerlər
Özgə candı bu yerlər,
Batabat tamaşadı,
Al-əlvandı bu yerlər.³

Əlbəttə, Batabat yaylaqları tayı-bərabəri olmayan, hər tərəfi əl-əlvən xalığa bənzəyən və uca dağlarla əhatə olunan əsrarəngiz bir gözəllik nümunəsidir. Əslində bayatıda Batabatın bir ürək oxşayan tamaşa kimi təqdim olunması insanların baxdıqca ondan doymamasına işarədir.

Bütün mövzularda, eləcə də qürbət anlayışında formanın məna yaratması bütün incəlikləri ilə nəzərə çarpır. Azərbaycanın ayrı-ayrı regionlarından, hətta Dərbənddən, İraq türkmənlərindən toplanan nümunələrdə də bu bir ardıcılıqla görünür. Q.Paşayev və Ə.Bəndəroğlu bayatı (xoyrat) ilə bağlı danışarkən bir məqamı xüsusi olaraq vurğulayır: “...həyatın elə bir iç qatı, varlığın və birliyin elə bir hüsnü və mənası yoxdur ki xoyratda öz əksini tapmasın”⁴. Azərbaycanın bütün regionlarından, o cümlədən Naxçıvan-

---

¹ Abdullayev B. Bayatılarda portret. // Qobustan, 1977, № 2, s. 91-92

² Həkimov M. Bayatılar. Bakı: ADPU, 1991, s.5

³ Naxçıvan hikmət xəzinəsindən. (tərtib edənlər: A.Bağirov, K.Bağirova, B.Məmmədov). Bakı: Nurlan, 2005, s.93

⁴ Azərbaycan folklor antologiyası. II c., İraq-türkmən folkloru. (tərtib edənlər: Q.Paşayev, Ə.Bəndəroğlu). Bakı: Nurlan, 2009, s.27

dan toplanan bayatılarda bu hal tərəfləri və incəlikləri ilə müşahidə olunur. Vətən, qürbət bayatılarında da belədir. Bütün bunlar bir istiqamət kimi ümumi mətn semantikasında bir bütövü, xalqımızın keçib gəldiyi yolun ümumi mənzərəsini, ağrılarını, vətən sevgisini işarələyir. Birinci yarımfəslin **“Cənub həsrətinin bədii ifadəsi”** adlanan II bəndində Naxçıvandan toplanan bayatılar kontekstində tarixi bir ədalətsizliyin ifadəsi özünün əksini tapır. Belə ki, Naxçıvan Muxtar Respublikası Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi olmaqla bərabər, Cənubi Azərbaycanla Araz çayı vasitəsilə həmsərhəddir. Buna görə də Naxçıvan regionunda formalaşan bayatı nümunələrində Cənubi Azərbaycan dərdi və yağısı, daha geniş mənada Cənub həsrəti xüsusi yer tutur. Mətn semantikasında Cənub həsrəti bütünlükdə vətənin problemlərini işarələyir. Ona görə də Azərbaycan poeziyasında, bütünlükdə şifahi və yazılı ədəbiyyatında bir Cənub ağrısı, həsrət mövzusu var. Hansı mövzu ki, bütünlükdə ədəbiyyatımızı izləməkdədir. Məsələn, Ordubad ərazisindən toplanan bayatıların birində deyilir:

Təbrizə,
Təbriz qol açıb bizə.
Gəl Araz qırağına,
Bir də baxaq göz-gözə¹.

Arazın, Təbrizin işarələdiyi informasiya, düşüncə qarıbliyə, ayrılığa, həsrətə hesablanır. Bu bayatıda Təbrizlə bağlı hiss və həyəcanın, həsrət və nisgilin canlı ifadəsi üçün xalq Təbrizi sözün gücü ilə insaniləşdirib. «Təbriz qol açıb bizə» misrası bu insaniləşmənin həm səmimi, həm də konkret ifadə formasıdır. Beləliklə, xalq təfəkkürünün real həyata daha ciddi şəkildə bağlılığı bütün aydınlığı ilə meydana çıxır. Burada bir poetik universumluq var. Yəni hadisənin, obyektin adekvatı funksiyası bayatıda beşinci, onuncu dərəcəlidir. Daha çox görünən və məqsədə çevrilən ifadəliliyin bədii-estetik sistemdə çəkisinin müəyyənliyidir. Naxçıvan bayatılarında Cənub dərdi bir istiqamətdə Cənubi Azərbaycan ərazisindəki şəhər və kəndlərin xatırlanması ilə də ifadə edilir.

Əzizim, salma asa,
Xoydan keçmə Salmasa.
Bəndə bəndəyə neylər,
Allah gözdən salmasa².

---

¹ Yol gedir Ordubada (toplayıb tərtib edənlər: M.Cəfərli, R.Babayev). Naxçıvan: Cəmi, 2005, s.7

² Söz karvanı (tərtib edənlər: M.Cəfərli, F.İbrahimqızı). Naxçıvan: Qeyrət, 2007, s. 17

Burada bədii modelin insan və şüur kodu daha çevik və bütöv olduğundan təsirlilik dərəcəsi də artır və bütünlükdə sistemin linqvopoetik gücünü ortaya qoyur. Göründüyü kimi, yuxarıdakı nümunə mətn tipi olaraq bütöv bir xalqın həyatını, həyat təsəvvürlərini ümumiləşdirir.

Faktlar göstərir ki, Naxçıvan folklor mühitindən toplanmış bayatılarda Cənub həsrətinin və Cənub nisgilin bədii ifadəsi təsadüfi xarakter daşmır. Bu, hər şeydən əvvəl, real həyat mənzərələrindən irəli gəlir. Yarımfəslin **“Sosial gerçəkliyə münasibət”** adlı III bəndində aydınlaşır ki, Azərbaycan bayatıları yalnız tərənnüm hadisəsi deyil, burada həm də bütün olacaqlara, həyata və həyat hadisələrinə real münasibət var. Bizim elə bayatı nümunələrimiz vardır ki, onlarda ictimai varlığa və sosial gerçəkliyə son dərəcə sərt bir münasibət görünür. Bu da əslində xalq təfəkkürünün real həyatla, gerçəkliklə, ictimai mühitlə sıx əlaqə və bağlara malik olmasını təsdiq edən bir amildir. “Bayatılarımızda şah zülmü, saray əyanlarının özbaşnalığı, bəylərin, xanların, mülkədarların xalq kütlələri üzərində zorakılığı, kəndlilərin istismarçılara qarşı sonsuz nifrəti də öz əksini tapmışdır”¹. Naxçıvan bayatılarında sosial gerçəkliyə kəskin münasibət mövcud cəmiyyətdən narazılıq hissələrində özünü tam açıqlığı ilə göstərir.

Sözümü sirdən desəm,
Sədəfdən, dürdən desəm,
Uçular İlanlı dağ,
Dərdimi birdən desəm².

Burada formanın özü məzmun yaradıcı funksiyasında görünür. Fonopoetik sistem bir növ morfopoetik sistemi gücləndirən hadisəyə çevrilir. Burada reallıqdan çox realist detalların rəmzləşməsi, mətn funksiyası var. Məhz mətn funksiyasında İlanlı dağın kəsb etdiyi semantik mənə dərdin mətndə yeri ilə eyni cərgədə dayanır və bütövü işarələyir. Ədalətin, müəyyən olmuş nizamın pozulması düşüncəsini ortaya qoyur. Bu region bayatılarının spesifikasiyasını, müəyyənliyini işarələyən vahidlərdir. İlanlı dağın adının çəkilməsi fikrin o ərazi ilə bağlılığını təsdiqləyir.

Naxçıvan regionundan toplanan bayatılarda cəmiyyətdəki tarazlığın pozulması, namərd adamların xəyanəti, şər və böhtan gəzdirənlərin simasızlığı sərt şəkildə tənqid edilməklə yanaşı, insanların qürur və mübarizə əhvali-ruhiyyəsi də tez-tez nəzərə çarpır. Birincisi, bu, onunla bağlıdır ki, xalq öz övladlarını həmişə möhkəm iradəli, qürurlu və dözümlü görmək

---

¹ Əfəndiyev P. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı. Bakı: Maarif, 1992, s. 2045

² Naxçıvan hikmət xəzinəsindən (tərtib edənlər A.Bağirov, K.Bağirova, B.Məmmədov). Bakı: Nurlan, 2005, s. 93

istəyir, eyni zamanda bu istəyi maraqlı bədii formalarda oxuculara çatdırır. İkincisi, o da təbiidir ki, Naxçıvan müxtəlif ölkələrlə həmsərhəddə olduğuna görə həmin ərazidə yaşayan insanlarda özünə inam və etibar daha güclü formada meydana çıxır və beləliklə, bu amillər də folklor nümunələrində, o cümlədən bayatılarda öz ifadəsini tapır:

Əziziyəm Şəurdan,
Çaylar axır Şəurdan.
Mayam yağrulub mənim
Əzəmətdən, qürurdan¹.

Dörd misralıq bu poetik nümunə konkret bir mətləbdən bəhs edir. Yəni əzəmət və qürurun əvəzəndirməz bir insani keyfiyyət olduğu və heç nə ilə dəyişilməsi mümkün olmayan mənəvi-əxlaqi dəyər kimi canlandırılması bayatının əsas ideya xəttini təşkil edir. Daha maraqlı cəhət isə ondan ibarətdir ki, həmin ideya yerli xüsusiyyətlərə uyğun olaraq formalaşdırılmışdır. Bunu «Şəur» adının, «Şəur» toponiminin bayatıda xatırlanması və hətta qafiyə təşkil etməsi faktı təsdiqləmiş olur. Naxçıvan bayatılarında sosial mühitə olan sərt münasibət isə əbədi olaraq orada məskunlaşmış türkdilli əhalinin milli dövlətçilik ənənələrinin, demokratik düşüncə tərzinin göstəricisidir.

I fəslin “**Məhəbbət və təbiət duyğusu**” adlanan II yarımfəslə 3 bənddən ibarətdir. İlk bənddə “**Məhəbbətin ülviliyi**” problemi təhlil olunur. Naxçıvan ərazisindən toplanan və məhəbbət mövzusunda olan bayatılarda sevgi və məhəbbət ən ülvə və əvəzolunmaz hiss kimi tərənnüm edilir. Maraqlıdır ki, məhəbbət mövzusu bayatı janrını yalnız ideya-mündəricə baxımından deyil, həmçinin bədii-sənətkarlıq baxımından da zənginləşdirir və poetika baxımından yeni keyfiyyətlər üzə çıxarır. Tipoloji kontekstdə bunların hamısı eyni düşüncəni sərgiləyir.

Qərənfil abı gərək,
Yar yarın babı gərək.
Eşqə həvəs verənin
İllərcə tabı gərək².

Bütün bunlar onu deməyə əsas verir ki, Naxçıvan bayatıları ilk olaraq mətn hadisəsi kimi mühiti tamlıqla ehtiva edir. İkincisi, etnoyaddaş hadisəsi kimi müxtəlifliklə görünəcək arxetipləri yaşatmaq, qoruyub saxlamaq imkanındadır. Üçüncüsü, əxlaq, dəyər, mənsubliq vasitəsi kimi mənəvi

---

¹ Naxçıvan folkloru (tərtib edənlər: M.Cəfərli, R.Babayev). Bakı: Nurlan, 2007, s. 100

² Yəni orada, s. 122

yaddaşı, müəyyən olmuş prinsipləri yaşatmaq və gələcəyə ötürmək funksiyasını yerinə yetirir. Son olaraq bir model kimi, mənsubluq və özgürlük hadisəsinə çevrilir. II yarım fəslin “**Aşıqın həsrət duyğuları**” adlı bəndində qeyd edilir ki, insanın həyatı və yaşayışı ilə bağla elə ideyalar və anlayışlar vardır ki, onlar həmişə bədii yaradıcılığın diqqət mərkəzində olmuşdur. Bunun isə başlıca səbəbi həmin ideya və anlayışların insanın ruhu, düşüncəsi və ümumiyyətlə, həyat fəaliyyəti ilə sıx bağlı olmasındadır. Bu mənada məhəbbət və sevgi ideyaları ilə bərabər, bu hissələrin ayrılmaz tərkib hissəsi olan ayrılıq anlayışı yalnız yazılı ədəbiyyat nümunələrində deyil, həmçinin el ədəbiyyatında da son dərəcə geniş şəkildə işlənir. Naxçıvan bayatılarında bəzən Aşıqın həsrəti yerli əlamətlərə uyğun şəkildə təqdim olunur və bayatı istər-istəməz regional çalar qazanır:

Naxçıvanın duz dağı,
Duz təpəsi, duz dağı.
Çəkdi yar sinəm üstə.
Dağ üstündən yüz dağı¹.

Göründüyü kimi, bayatıdakı həsrət anlayışı Naxçıvandakı Duz dağı ilə müqayisədə verilmişdir.

Naxçıvan regionundan toplanan bayatıların spesifikasında dayanan məsələlərdən biri də bəzi bayatılarda Aşıqın deyil, Məşuqun ayrılıq və hicranla bağlı duyğuları, hətta belə demək olar ki, sevgidən doğan dərin iztirabları öz ifadəsini tapmışdır.

Bütün bunlar sübut edir ki, digər regionlarda olduğu kimi, Naxçıvan ərazisindən toplanan bayatılarda da ifadə olunan məhəbbət ideyası insanların saf və təmiz hissələrinin ifadəsidir. Beləliklə, bu bayatı nümunələri xalqın həyatının, məişətinin, tarixinin bir hissəsi olmaqla eyni zamanda onların sevgi hissələrinə də yoldaşlıq etmişdir.

II yarım fəslin “**Təbiət gözəlliklərinin tərənnümü**” adlanan son bəndində qeyd olunur ki, Naxçıvan ərazisindən toplanan bayatılarda təbiətə, təbiətin əsrarəngiz gözəlliklərinə həsr olunan nümunələr də kifayət qədərdir. Çünki insanlar zövq aldıkları təbiəti və təbiət gözəlliklərini Vətənə olan məhəbbətin bir hissəsi hesab edirlər. Başqa sözlə, xalq bayatılarında Vətən, Məhəbbət və Təbiət mövzuları bir-birindən ayrılmazdır, əksinə bir sistemin tərkibidir. Onlar bir-birinə daha incə və daha möhkəm tellərlə bağlıdır. Bu mənada Naxçıvanın şimal və şimali-şərq hissələri sıra dağlardan ibarət olmaqla bərabər, gözəl zövq oxşayan mənzərələrdən də xali deyildir.

---

¹ Naxçıvan folkloru (tərtib edənlər: M.Cəfərli, R.Babayev). Bakı: Nurlan, 2007, s. 104

Ala yaylaxlar,
Çəmən-çala yaylaxlar.
Sən ki, köçüb gedibsən
Viran qala yaylaxlar¹.

Göründüyü kimi, bayatıdakı kanonik struktur təkcə bədiiliyə təsir edən komponent kimi əhəmiyyət daşımır, burada həm də məzmunun gücləndirilməsi funksiyası da müşahidə olunur. Hər bir misra poetik formul olaraq mətn düşüncəsinin güclənməsinə, semantik mahiyyətinə hesablanır. Təbiət mövzulu nümunələrdə bu daha aydınlıqla görünür. Yaylaq bayatı mətnində gözəllikləri, əsrarəngizlikləri ifadə edir. Lirik mən sevgili dildarın getməsilə yaylaqların kasıbladığını, heç nəyə layiq olmadığını vurğulayır. Mətn semantikasında bunlar olduqca maraqlı, həm də təsirli bir düşüncəni, təsəvvürü müəyyənləşdirir.

Mətn özündə bir istiqamətdə təbiəti, onun gözəlliklərini işarələyirsə, digər istiqamətdə bu gözəlliyin harmoniyasını verir. Dağların gülə bürünməsi, bu güllükdə bülbülün cəh-cəhi hətta dağların özünü dilə gətirir. Bəli, bu rəngarənglikdə dağ təkcə əzəmət və vüqarı işarələmir, həm də gözəllik, füsunkarlıq məkanı kimi vurğulanır. Bir növ bununla mətn regionu, onun özəlliklərini ifadə etmiş olur. Daha maraqlısı odur ki, region bayatılarında bəzi məqamlarda dağ bir həsrət simvolu kimi xatırlanır:

Corabın ağına bax,
Dəstələ, bağına bax.
Mən yadına düşəndə.
Naxçıvan dağına bax².

Bu nümunədə təsvirlər müxtəlif tiplidi. Burada cərgələrarası semantika birbaşa məqsədə, ümumi qayəyə bağlanır. Və lirik qəhrəmanın corabın ağını, bağını xatırlatması təsadüfi deyil, hansısa real hadisəyə yönəlmişdir. Əsas olan isə bu assosiativlikdə Naxçıvan dağını xüsusi olaraq xatırlatmasıdır. Bu, bizə belə gəlir, etnoqrafik mühitin ifadəsi baxımından da dəyərlidir. Məşuqun duyğularının ifadəsində Naxçıvan bir tərəf kimi regionu və ora ilə bağlı xatirələri işarələyir. Bütün bunlar isə regionun zəngin folklor örtüyünə malik olduğunu və bu formanın xalq düşüncəsində gərəkli bir yer tutduğunu ortaya qoyur.

Dissertasiyanın “**Bayatıların janr xüsusiyyətləri: bölgü və qafiyə sistemi**” adlı II fəslə 3 yarım fəsildən ibarətdir. “**Bölgünün müəyyənləşmə-**

---

¹ Azərbaycan folkloru antologiyası. Naxçıvan folkloru (tərtib edənlər: T.Fərzəliyev, M.Qasımlı). Bakı: Sabah, 1994, s. 271

² Şərrur folkloru (tərtib edən R.Oday). Bakı, Nurlan, 2006, s. 75.

sində şablonun rolu” adlanan I yarımfəsildə struktur məsələləri təhlil olunur. Əlbəttə, bayatı özünəməxsus xüsusiyyətlərinə görə folklorumuzun digər janrlarından fərqlənir. Bu yarımda bölgü və qafiyə sistemi xüsusi yer tutur və onlar həm mövzuya, həm də ideya bədii təsir gücünün artırılmasına xidmət edir.

Janr semantikasında bütün komponentlər mənyaradıcı funksiyasında çıxış edir. Çünki bayatlarımızdakı "mən aşiq", "əzizim", "ələmi", "aşıqəm" kimi şablonlar hər bir misra bölgüsünün 3 + 4 olmasını şərtləndirir. Deməli, "mən aşiq", "əzizim", "ələmi", "aşıqəm" şablonları bayatının bölgü sisteminə birbaşa təsir göstərir və digər misraların da həmin bölgü altında formalaşmasını zərurətə çevirir.

Bayatılarda “bayatı ritminin özünəməxsusluğu misra daxilində hecaların sayında və bölgüsündə aşkarlanır. Bədii təxəyyül statik və mütləq ahəngdən qaçır. Buna görə də bayatı misralarında hecaların sayı cüt yox, təkdir. Misranı təşkil edən yeddi heca sayca qeyri-bərabər hissəyə bölünür və onlar arasında dinamik tarazlıq yaranır. Ritmik tarazlıq təqtilərdə təsbitlənir və bayatı misralarının iki hissəyə bölünməsi yalnız vəzndən gələn sırf formal cəhət sayıla bilməz. Bu bədii fikrin məntiqi ilə bağlı məsələdir”¹. Doğurdan da, bayatının mühüm xüsusiyyətlərindən biri bədii təxəyyülün statik və mütləq ahəngdən qaçma hadisəsidir. Bütün nümunələr bunu təsdiqləyir və bir xüciyyəti kimi görünür. Məsələn, bayatının birinci misrasında olan «əzizim» şablonu 3 hecadan (ə-zi-zim) ibarət olduğuna görə, digər misraların da bölgüsü 3+4 prinsipinə uyğunlaşdırılır. Beləliklə, o halda hər misrada bölgünün birinci tərəfi 3 hecalı sözlərlə təyin olunur.

Onu da əlavə edək ki, mənyaratma funksiyası bayatıdakı bütün işarələrdə, fonetik, morfoloji, leksik, sintaktik ünsürlərdə bütövü aşkarlayır. Daha doğrusu, bütövün komponentinə çevrilir. Ən çox isə fonopoetik qatda özünü müəyyənləşdirir. Hecaların sayı, bölgü və qafiyə sistemi, vurğu və s. nə varsa hamısı müəyyənləşmiş funksiya ilə çıxış edir. Naxçıvan folklor mühitindən toplanmış bayatılarda «əzizim», «mən aşiq», «aşıqəm» şablonları ilə yanaşı, «ələmi» şablonu da misralardakı bölgünün formalaşmasını bir növ diktə etmişdir. Yəni misra bölgüləri həmin üç hecalı sözün təsiri ilə meydana çıxmışdır:

E-lə-mi // gül-dü ya-rım,

Çi-çək-di // gül-dü ya-rım.

Yan-sam da // qoy mən ya-nım,

---

¹ Hacı A. Bayatı poetikası. Bakı: Elm, 2000, s. 17

Yan-ma-sın // gül di-ya-rım¹.

Bayatıların ayrılmaz tərkib hissəsi olan şablonların bölgünün formalaşmasındakı rolu bölgü ilə janr arasındakı təbii əlaqələrin real göstəricisidir. Faktlar sübut edir ki, Azərbaycan xalq bayatılarında, o cümlədən Naxçıvan folklor mühitindən əldə edilən bayatı nümunələrində birinci misedə işlənən "mən aşıq", "əzizim", "ələmi", "aşiqəm" və s. şablonlar bölgünün müəyyənlişməsində həlledici rola malikdirlər. Bütün bunlar bayatılarda özünəməxsusluq hadisəsi kimi poetik dəyər qazanır.

II fəslin "**Regional xüsusiyyətlərin bölgüyə təsiri**" adlanan II yarımfəslində sırf region səviyyəsində problemin araşdırılmasına üstünlük verilir. Məlumdur ki, bayatı janrı həmcə kiçik olduğuna görə onun yayılma arealı da böyük olur. Burada bir başqa məsələ ondan ibarətdir ki, bayatının tez yayılması onların fərqli xüsusiyyətlərini də aradan çıxarmış olur. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, bayatının hansı bölgədə yaranmasından asılı olmayaraq onda müəyyən regional xüsusiyyətlər özünü göstərir, yaxud da müəyyən regional xüsusiyyətlər qorunub saxlanılır. Belə bir reallıq isə bayatının poetik sisteminə də təsirsiz qalır. Başqa sözlə, Naxçıvan ərazisindən toplanan bir sıra bayatılarda bölgünü regional xüsusiyyət, regiondan gələn söz və ifadə təyin edir. Bu cəhətlər isə həmin əraziyə aid bayatı nümunələrinin tam şəkildə spesifik səciyyə daşdığını təsdiqləmiş olur. Naxçıvan folklor mühitindən toplanan nümunələrdə Naxçıvan ərazisinə aid toponimlər - Araz, Asafkəf, Ordubad, Şərur və s. bölgədən toplanmış bayatıların bölgü sistemində təsirsiz qalmamışdır.

Araz kimi axıram,
Yandırırım, yaxıram.
Gözlərimdə gözüm var,
Həsret ilə baxıram²

Araz bütün nümunələrdə regionallığı səciyyələndirən komponent kimi nəzərə çarpır. İlk öncə nəzərə çarpan da Araz adı ilə regionda yaranan bayatıların çoxluğu məsələsidir. Mətn semantikasında Araz bir termin kimi ağırlıq, həsrəti, hicranı işarələyir. Bayatı nümunələrinin ümumi spesifikasından da aydınlaşır ki, Araz mətnə təsadüfi gətirilməmişdir. Məhz adın ifadə elədiyi mənə mətnin ümumi mahiyyətinə qədər gəlib çıxmışdır.

Məlumdur ki, Naxçıvan ərazisində olan ən müqəddəs yerlərdən biri

---

¹ Naxçıvan folkloru (tərtib edənlər: M.Cəfərli, R.Babayev). Bakı: Nurlan, 2007, s. 116

² Naxçıvan hikmət xəzinəsindən (tərtib edənlər A.Bağirov, K.Bağirova, B.Məmmədov). Bakı: Nurlan, 2005, s. 99

Əshabi-kəhf ziyəratgahıdır. Naxçıvandan toplanmış bayatılarda Əshabi-kəhf şablon olaraq bölgünü müəyyənləşdirir:

Asafkəf ocağında,
Şam yandır bucağında.
Orda bir gəlin oturub,
Ağ oğlan qucağında¹.

Göründüyü kimi, regionallığı səciyyələndirən müəyyən terminlər, adlar üzərində qurulan bayatı nümunələri alt qatda daha maraqlı, araşdırılmalı məsələləri aktuallaşdırır. Əsas olan isə həmin terminlərin hansı kontekstdə mətnə gətirilməsidir. Xalq bu bayatıları məhz həmin adın işarələdiyini mənə, mahiyyət fonunda hissələri, duyğuları ilə bircə canlandırmışdır. Beləliklə, Naxçıvan folklor mühitindən toplanan bayatı nümunələrinin ilk misrasındakı "mən aşıq", "mən aşıqəm", "əzizim", "əziziyəm", "eləmi", "aşiqəm" şablonlarının, eyni zamanda onları əvəz edən və regional xüsusiyyətləri özündə cəmləşdirən Araz, Asafkəf, Ordubad, Şərur kimi toponimlərin bayatının bölgü prinsipinə çevrilməsi bayatılardakı əvvəlki iki misranın əhəmiyyətini kifayət qədər artırır və bayatı janrının poetik sisteminin vahid struktura malik olmasını tam şəkildə təsdiqləyir.

II fəslin "**Qafiyə sistemi**" adlanan III yarım fəslində artıq problemin bir başqa tərəfi, bayatıların qafiyə sistemi təhlil olunur. Bayatılar həcm etibarilə digər janrlardan kiçik olduğuna və bütün məzmun dörd misrada ehtiva edildiyinə görə bu poetik formada qafiyələrin mühüm rolu olmuşdur. Xalq mahınları ilə müqayisədə bayatıların poetik quruluşu daha mükəmməl, vəzn və bənd quruluşu daha sabitdir"². Şübhəsiz, vəzn və bənd quruluşunun sabitliyi qafiyə sistemindən bilavasitə asılıdır.

Dağların daşı durmaz,
Sel gələr başı durmaz.
Gözlərim gözün görsə,
Gözümün yaşı durmaz³.

Bayatının ayrı-aynı misralarında işlənən "daşı", "başı", "yaşı" qafiyələri öz tamlığı ilə həm bayatıların sənətkarlıq məziyyətinin artmasına

---

¹ Naxçıvan folkloru. (tərtib edənlər: M.Cəfərli, R.Babayev). Bakı: Nurlan, 2007, s. 93

² Hüseynoğlu K. Azərbaycan xalq şeirinin qaynaqları və inkişaf yolları. Azərbaycan ədəbiyyatının tarixi poetikası. Bakı: Elm, 2006, s. 51-52

³ Azərbaycan folkloru antologiyası. Naxçıvan folkloru. (tərtib edənlər: T.Fərzəliyev, M.Qasımlı). Bakı: Sabah, 1994, s. 274

təkan verir, həm də fikrin daha tez və aydın şəkildə oxucuya çatmasının əsası olur. Bəlkə də, bu qafiyələrin tam, yaxud zəngin olmasının əsl sirri misraların sonunda işlənən “durmaz” rədifli ilə bağlıdır. Tədqiqatçılar qafiyəni hecalara, səslərə, sözlərə görə də müəyyən sistemin vahidləri kimi təhlildən keçirirlər. Və həm qafiyə hecalarının sayına görə tam və yarımçıq, səslərin uyarlığına görə dəqiq və nisbi, sözlərin sayına görə sadə və mürəkkəb olmaqla araşdırmalara üstünlük verirlər. Naxçıvan ərazisindən toplanan bayatların qafiyə sistemi ilə bağlı daha maraqlı və əhəmiyyətli cəhət ondan ibarətdir ki, bir çox qafiyələr məhz toponimik adlar əsasında formalaşmışdır.

Görünən Savalandı,
Sultandı, sov alandı.
Nə dərdimə dərman var,
Nə yaram sağalandı¹.

Naxçıvan folklor mühitindən əldə edilmiş bayatı nümunələrində cinas qafiyələrə də tez-tez rast gəlinir. Xalq təfəkkürü həmcəmi kiçik olmasına baxmayaraq, bayatı janrına o qədər əhəmiyyətli bir janr kimi baxır ki, onu son dərəcə çətin hasil olan cinas qafiyələrlə bəzəməyi özünə borc bilir. Məsələn, Naxçıvan folklor mühitindən toplanmış bir sıra bayatılarda Naxçıvana aid toponimik vahidlər cinas qafiyə formasında işlənir. Məsələn:

Əzizim Ordubatdı,
Bu gələn Ordubatdı.
Aləmdən bir-bir öldü,
Bizdən bir Ordu batdı².

Ordubad, Xalxal, Dizə, Əlincə kimi toponimik vahidlərə aid regionda çoxlu bayatılar var. Göründüyü kimi, “bayatı xalqın hissini, mənaviyyatının, ruhi-psixoloji əzablarının, kədər və sevincinin bədii ifadəsidir, onun varlığa münasibəti, tarixi yaddaşdır”. Həmin yaddaş qafiyənin gücü ilə möhkəmlənir bə bütün poetik komponentləri ilə ruhun daşıyıcısına çevrilir. Bütün bunlar bayatıların qafiyə sistemindəki zənginliyi, özünəməxsusluqlarla nəzər-diqqəti cəlb etdiyini göstərir. Bunlar bir istiqamətdə Naxçıvandan toplanan bayatı nümunələrində yaşanır ki, o da ümumilikdə janrın ruhuna bağlanır və yeni problem mövzular ortaya qoyur.

Dissertasiyanın üçüncü fəslə **“Bayatılarda sənətkarlıq: bədii təs-**

---

¹ Azərbaycan folkloru antologiyası. Naxçıvan folkloru. (tərtib edənlər: T.Fərzəliyev, M.Qasımlı). Bakı, Sabah, 1994, s. 281

² Naxçıvan bayatıları (tərtib edənlər: M.Cəfərli, V.Fətullayeva). Bakı: Nurlan 2009, s. 171

vir və ifadə vasitələri” adlanır. Burada da problem ayrı-ayrı yarımfişillərdə təhlil olunur. **“Bədii təsvir vasitələri”** adlanan yarımfişildə ilk olaraq **“Təşbehlər”** regionallıq müstəvisində təhlil olunur. Ümumiyyətlə, bayatıların həmişəyaşarlığını ideya və sənətkarlığın vəhdəti təmin edir ki, burada məcazların, yəni bədii təsvir və ifadə vasitələrinin öz payı vardır.

Naxçıvan ərazisindən toplanan bayatılarda təşbehlərə, epitetlərə, metaforalara, mübaliğələrə, təkrirlərə, inversiya hadisəsinə tez-tez rast gəlmək mümkündür. Onların içərisindən isə təşbehləri ayrıca fərqləndirmək lazımdır, çünki bədii təsvir vasitələri sırasında təşbehlər daha çox müşahidə olunur. Belə bir mövqe isə təşbehlərin bayatıda ifadə edilən fikri qüvvətləndirmək, qüvvətlənmiş fikri daha sərrast formada oxucuya və dinləyiciyə çatdırmaq funksiyası ilə əlaqədardır.

Naxçıvanın düzü var,
Büllur kimi duzu var.
İki könül bir olsa,
Kimin ona sözü var¹.

Əslində mövcud bayatı məhəbbətin müqəddəsliyinin və ucalığının tərənnümünə həsr olunmuşdur. Bu mənada ikinci misradakı təşbeh ("büllur kimi duzu var") bayatıda təqdim olunacaq müqəddəs və uca məhəbbətin özü deyil, ona doğru gedən yolun ilk pilləsidir. Ona görə ki, müqəddəslik və ucalıq sonuncu misralarda ehtiva olunmuşdur: "İki könül bir olsa, kimin ona sözü var". Ümumiyyətlə, qeyd etmək lazımdır ki, sonuncu misralarda verilən təşbehlər ilk misrada verilən təşbehlərdən öz xarakterinə görə fərqlənir. Yəni son iki misradakı təşbehlər birbaşa bayatıdakı mənənin təqdim olunmasına, onun daha da məzmunlu formaya salınmasına xidmət edir. Burada da fikrin obrazlı ifadəsi bütün tərəfləri ilə görünür. Bənzəyişin dərinliyi və həyatiliyi təsiredicilik faktına çevrilir.

Ağlaram ağlar kimi,
Dərdim var dağlar kimi.
Xəzəl olub tökülləm,
Saralan bağlar kimi².

Bütün bunlar göstərir ki, təşbehlərin istər bayatı strukturunda yerləşməsi, istərsə də mənə baxımından bayatıda özlərinə yer almaları təsadüfi səciyyəyə daşımır və əksinə onların bayatıda ifadə olunan fikir və

---

¹ Azərbaycan folkloru antologiyası. Naxçıvan folkloru (tərtib edənlər: T.Fərzəliyev, M.Qasımlı). Bakı: Sabah, 1994, s. 287

² Söz karvanı (tərtib edənlər: M.Cəfərli, F.İbrahimqızı). Naxçıvan: Qeyrət, 2007, s. 31

ideya ilə ciddi məntiqi əlaqəsi vardır. Ya bu ideyanın ortaya çıxmasına kömək edir, ya bu ideyanın təsir gücünü artırmaqla qüvvətləndirir, ya da ideyanın elə məhz özü olur.

III fəslin I yarımfəslinin ikinci bəndi “**Metafora və epitetlər**” adlanır. Xalqın bayatılarda öz ifadəsini tapan poetik düşüncə tərzii şifahi xalq ədəbiyyatının digər janrlarından fərqlənir. Olduqda yığcam forma, konkret fikir və dəyərli məzmun obrazlılığa, məcazlara, daha geniş mənada bədii təsvir vasitələrinə söykənir. Bu mənada Naxçıvan ərazisindən toplanan – bayatılardakı metafora və epitetlər xüsusi rola malikdir. Metaforanın başqa bir anlamı istiarədir. Bir varlığa aid bir əlamətin başqa obyekt üzərinə köçürülməsi də metafora (istiarə) hesab edilir.

Bahar qədrin gül deyər,
Eşq atəşin dil deyər.
Ömrün-günün mənasın,
Ay dolanar, il deyər¹.

Bu bayatının birinci misrasındakı gülün danışması, axırıncı dördüncü misrada isə ilin danışması metaforadır. Çünki onların hər ikisində insana aid xüsusiyyət cansızlar vasitəsilə (gül və il) həyata keçirilir. Naxçıvan ərazisindən toplanan bayatılarda metaforalar, yəni istiarələr digər bədii təsvir vasitələri kimi bədii formada sənətkarlıq məziyyətlərini üzə çıxarır.

Bədii təsvir vasitələrindən epitetlər bayatıların bədiiyini artırmağa yönəldilmişdir. Məsələn, Naxçıvan ərazisindən toplanmış bayatı nümunələrinin birində deyilir:

Gedirsən yara deynə,
Telini dara deynə.
Əgər məni soruşsa,
Günümü qara deynə².

Bayatının axırıncı misrasında işlənən "qara gün" ifadəsi məcazi xarakter daşıyır və bədii təyindir. Yəni qara rəng mənasında işləndikdə və həqiqi mənasında çıxış etdikdə ondan epitet kimi danışmaq olmaz. Bu cür faktlara digər bayatılarda tez-tez rast gəlmək mümkündür. Ümumiyyətlə, gəldiyimiz qənaətlər onu göstərir ki, bayatılar, eləcə də region müstəvisində bayatı nümunələri dilimizin imkanlarını, poetik gücünü ifadə etmək üçün ən yaxşı mənbədir.

---

¹ Naxçıvan folkloru (tərtib edənlər: M.Cəfərli, R.Babayev). Bakı: Nurlan, 2007, s. 510

² Azərbaycan folkloru antologiyası. Naxçıvan folkloru (tərtib edənlər: T.Fərzəliyev, M.Qasımlı). Bakı: Sabah, 1994, s. 274

Üçüncü fəslin ikinci yarımfəsli “**Bədii ifadə vasitələri**” adlanır. Bu yarımfəslin “**Mübaligələr**” adlı ilk bəndində region folklorunda mübaligələrin işləklik vəziyyəti araşdırılır. Naxçıvan ərazisindən yığılmış bayatılarda sözlərin incəliklə düzülüşü, xüsusilə mübaligələrin geniş yer tutması sənətkarlıq məziyyətlərinə müsbət təsir göstərmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, bayatılarda bədii ifadə vasitələrindən mübaligələrə, inversiya hadisəsinə, təkrirlərə, bədii suala, bədii təzada və s. rast gəlmək mümkündür, lakin onların içərisində mübaligələr daha qabarıq formada diqqəti cəlb edir. Bu, şübhəsiz, bədii ifadə vasitəsi kimi mübaligənin məzmunu ilə bağlıdır.

Yandı bağrımın başı,
Ahım əritdi daşı.
Tərpətdi göy dəryanı,
Axıtdığım göz yaşı¹.

Xalq təfəkkürü insanın sevincini, arzu və istəklərini, tənhalığını, kədərini, mənəvi ağrıları kifayət qədər canlı vermək üçün bədii ifadə vasitələrinin müxtəlif formalarına müraciət etmək yoluna üstünlük vermişdir. Bəli, "ahım əritdi daşı" mübaligəsi xalq təfəkkürünün məhsuludur. Burada xalq təfəkkürü ahının, kədərinin daha böyük olduğunu ifadə etmək üçün ah və kədərin daşı əritməsinə söyləyir.

Göründüyü kimi, mətn daxilində mübaligənin funksionallığı, bədii çəkisi bütünlükdə linqvopoetika faktı olaraq araşdırılmanı aktuallaşdırır.

II yarımfəslin II bəndi “**İnversiya**” adlanır. Bədii ifadə vasitəsi kimi inversiya söz sırasının pozulması deməkdir. İnversiyada ən çox işlək variant isə söz sırasını pozmaqla məhz xəbərin əvvəle keçirilməsidir. Belə bir yerdəyişmə xüsusilə poetik nümunələrə aiddir. İstər şifahi, istərsə də yazılı ədəbiyyatda inversiyadan istifadə etmək poetik sözün gücünü artırmaq deməkdir. Bu güc isə daha çox hallarda xəbər vasitəsilə həyata keçirilir.

Əzizim, nə dən bağlar,
Göy geymiş nədən bağlar.
Əkmə namərd zəmisin,
Nə bitər, nə dən bağlar².

Bayatının iki misrasında inversiya ilə qarşılaşırıq. Onlardan biri ikinci misradadır: "Göy geymiş nədən bağlar". Etiraf edək ki, bu inversiya hadisəsi fikri o qədər də sərrast şəkildə nəzərə çarpdıra bilmir. Digər inver-

---

¹ Naxçıvan folkloru (tərtib edənlər: M.Cəfəri, R.Babayev). Bakı: Nurlan, 2007, s. 110

² Azərbaycan folkloru antologiyası. Naxçıvan folkloru (tərtib edənlər: T.Fərzəliyev, M.Qasımlı). Bakı: Sabah, 1994, s. 282

siya hadisəsi isə üçüncü misrada, başqa sözlə, əsas mənanın ortaya çıxdığı hissədir: "Əkmə namərd zəmisin, nə bitər, nə dən bağlar". Beləliklə, "ək-mə" xəbərinin əvvələ keçirilməsi və həmin xəbərin felin əmr formasında ifadəsi fikri gözlənilməz səviyyədə qüvvələndirir. Bütün bunlar xalq düşüncəsində hər bir sözün, ifadənin, poetik fiqurun öz yerinin, işləklilik və təsir dərəcəsinin olduğunu aydınlaşdırır.

Yarımfəslin "**Təkrirlər**" adlanan bəndində göstərilir ki, məlum olduğu kimi, "təkrir mətləbi, məntiqi vurğunu, ahəngi və misraların musiqiliyini dərinləşdirir, qayə-məzmunun təkriri fikrin, lövhə, mənərə və detalların tələbi ilə yaran"dığı üçün böyük önəm kəsb edir. Naxçıvan ərazisindən toplanmış bayatılarda təkrirlər də bədii təsvir vasitəsi kimi mühüm mövqeyə malikdir.

Yaralı qoyun məni,
Nar kimi soyun məni.
Nə kölgədə bəsləyin,
Nə günə qoyun məni¹.

Burada "nə" sözü son iki misranın hər birinin əvvəlində təkrarlanır və fikri daha da qüvvələndirir. Yaradılmış təkrir lirik qəhrəmanın həyata, insanlara və bütövlükdə cəmiyyətə qarşı etirazını xeyli gücləndirir. Əslinə qalsa qəhrəmanın narazılığını başqa bir ifadə ilə də həyata keçirmək olardı. Lakin bayatının quruluşu göstərir ki, təkrir burada daha optimal variant kimi üzə çıxmışdır.

Bayatının poetik strukturunda hər bir fiqurun, komponentin məna yaratmada, bədii təsirin güclənməsində yeri vardır. Ona görə də bunlara bir bütöv kimi baxmaq lazımdır. Məhz bayatı bu komponentlərin məcmusunda qeyri-adi təsirdə görünür. İkinci yarımfəslin sonuncu bəndi "**Bədii sual və bədii təzad**" adlanır. Bayatının janr strukturundan söhbət açarkən aydınlaşmalı məsələlərdən biri də məhz bədii sual və bədii təzadlardır. Doğrudur, mübaligə, inversiya və təkrirlərlə müqayisədə onlar o qədər də geniş miqyası əhatə etmirlər. Lakin həmin ifadə vasitələrinin də bayatıların sənətkarlıq gücünün artırılmasında müəyyən qədər rolu aydın hiss edilməkdədir. Bu baxımdan aşağıdakı nümunəyə diqqət yetirək:

Dağlar çiskin olurmu?
Duman, çiskin olurmu?
Fürsət yox səni görüm,
Bundan pis gün olurmu?²

---

¹ Şəxur folkloru (tərtib edən R.Oday). Bakı: Nurlan, 2006, s. 73.

Bayatının birinci, ikinci və üçüncü misrası bədii sualdan ibarətdir. Yəni elmi ədəbiyyatda belə bir tezis xüsusi olaraq vurğulanır ki, bədii sualın mahiyyəti cavabın da məhz həmin sual içərisində olmasındadır. "Dağlar çiskin olurmu, "Bundan pis gün olurmu?" sualına heç cavab vermədən də məlum olur ki, lirik qəhrəman pis gündədir. Yəni "pis gün" ifadəsini həsrətin və intizarın mövcudluğu, hökm sürdüyü mənasında başa düşmək lazımdır. Deməli, bədii suallar öz mövqeyini tamamilə nümayiş etdirir və bayatıdakı ideyanın üzə çıxmasında ciddi, həlledici rol oynayır. Bayatılarda müşahidə olunan bədii təzadlar da müəyyən qədər mənə və fikir yükünə malikdir.

Əzizim qara yazı,
Ag yazı, qara yazı.
Hər həftənin başında,
Mən bəxti qara yazın¹.

Bayatıda lirik qəhrəmanın özünü "baxtı qara", yaxud "qarabaxt" elan etməsi və bunun daha güclü formada oxucu diqqətinə çatdırılması ikinci misrada yaranmış bədii təzadın təsiri ilə olur: "Ağ yazı, qara yazı". Burada ağ rənglə qara rəng qarşılaşdırılmış və nəticədə qara rəngə üstünlük verilərək "bəxti qara" ifadəsi alınmışdır. Bu ifadə birbaşa bayatıda ifadə edilən fikrin açarıdır.

Dissertasiyanın "Nəticə" hissəsində göstərilir ki, şifahi xalq ədəbiyyatının digər janrları kimi, bayatı janrı da milli mənəvi irsimizin əvəz olunmaz faktlarındanır. Ona görə də ona müxtəlif müstəvilərdə, zaman, məkan, həyat, insan problemləri kontekstində yanaşmaq və təhlil etmək gərəyi yaranır. Fonopoetik, morfo-poetik, bütövlükdə linqvopoetik müstəvilərdə təhlillər aparmaq zərurəti bayatı bütövlüyünü açmaq aktuallığını ortaya qoyur.

Naxçıvan mühitindən toplanan bayatı nümunələrinin regionalıq səviyyəsində araşdırılması poetik-semantik zənginliyin nə qədər əhatəli olduğunu düşünməyə əsas verir. Misralararası, cərgələrarası semantika, bütünlükdə mətn semantikasını mühiti, onun düşüncələrini, mənəvi dünyasının zənginliyini işarələyir. Bütün bunlar nəticə etibarilə Naxçıvan folklor mühitinin müxtəlif istiqamətlərdə araşdırılma aktuallığını zəruri edir.

---

² Azərbaycan folkloru antologiyası. Naxçıvan folkloru (tərtib edənlər: T.Fərzəliyev, M.Qasımlı). Bakı: Sabah, 1994, s. 288

¹ Xalq yaddaşının izləri (toplayıb nəşrə hazırlayanı M.İsmayıl). Bakı: Elm, 2005, s. 87

Tədqiqatın əsas məzmunu aşağıdakı nəşrlərdə öz əksini tapmışdır:

1. Naxçıvan bayatıları. Bakı: Nurlan, 2009, 356 s.
2. Naxçıvan folklor mühitində bayatı janrı (Naxçıvan ərazisindən toplanmış materiallar əsasında) // Elmi axtarışlar. AMEA Folklor İnstitutu, II, 2009, s. 14-20
3. Bayatı və xalqın təşbeh yaradıcılığı (Naxçıvandan toplanmış materiallar əsasında) // Filologiya məsələləri, 2010, № 6, s. 232-239
4. Bayatılarda məhəbbət fəlsəfəsi (Naxçıvandan toplanmış materiallar əsasında) // Sivilizasiya. Bakı Avrasiya Universiteti, BAU nəşri, 5 / 2013, s. 15-21
5. Метафоры и эпитеты Нахчыванских баяаты // Ученные записки, Таврического Национального Университета им. В.И.Вернадского. Том 26. (65 №2) Филология. Социальные коммуникации. Симферополь 2013, с. 456-461
6. Образ родины в Нахчыванских баяаты / Русскоязычие и би (поли) лингвизм в межкультурной коммуникации XXI века: когнитивно-концептуальные аспекты. Материалы VI Международной научно-методической конференции, 11-12 апреля 2013 года, Пятигорск, с. 65-67
7. Naxçıvan folklorunda milli düşüncənin təcəssümü / Azərbaycanşünaslığın aktual problemləri. Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 92-ci ildönümünə həsr olunmuş VI beynəlxalq elmi konfransın materialları. 5-7 may 2015-ci il. Bakı: Azərbaycan, s.391-394
8. Bayatıların poetik sistemində mübülüğələr // Azərbaycan Dillər Universitetinin Elmi Xəbərləri. Bakı: 2015, № 3, s. 265-271
9. Bölgünün müəyyənləşdirilməsində şablonun rolu // Azərbaycan Dillər Universitetinin Elmi Xəbərləri (Dil və ədəbiyyat). Bakı: 2015, № 3, s. 201-206

ВАФА МУСА КЫЗЫ ФАТУЛЛАЕВА
ПОЭТИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ БАЯТЫ
(На основе материалов, собранных из Нахчыванской
фольклорной среды)

РЕЗЮМЕ

Как и другие жанры устной народной литературы, жанр баяты также является одним из неотъемлемых фактов нашего национального морального наследия. Обработка данного жанра на плоскости регионального фольклороведения, выявляет интересные факты. Это проявляется также и в исследовании, проведенном на основе материалов, собранных из Нахчыванской фольклорной среды.

Диссертация состоит из введения, трех глав, заключения и списка использованной литературы. В введении открывается разговор об актуальности, о цели и обязанности, научной новизне, степени обработки, теоретическом и практическом значении темы.

В первой главе на плоскости региональности анализируются тематические и идеологические особенности баяты. Здесь, отношение к общественно-социальной реальности, отображение чувств любви к родине, художественное выражение тоски по Югу, отношение к социальной реальности, чувство любви и природные чувства рассматриваются как проблема и находят свое объяснение на основе конкретных фактов.

Жанровые особенности, система деления и рифм баяты, анализируются на основе региональности, рассматриваясь как проблема во второй главе. Добавим также, что здесь, типологические анализы, объяснение различных структурных компонентов держится на уровне явления, характеризующего регион в общем.

В последней главе разъясняются особенности региональных баяты, как искусства. Из средств художественной изобразительности к анализу на плоскости региональности привлекаются ташбех, метафоры и эпитеты, из средств художественной выразительности – гипербола, инверсия, такрир, художественный вопрос и художественные противоречия. А в заключении обобщаются выводы, вытекающие по ходу диссертации.

Наряду с тем, что образцы баяты, собранные из Нахчыванской фольклорной среды и высказанные устами различных сказителей, являются составной частью Азербайджанского фольклорного наследия, они также являются одним из показателей насыщенности данного наследия. Тематическая и идеологическая тяжесть Нахчыванских баяты, художественные особенности, преимущества как искусства являются подтверждением длительного существования продуктов народного мышления. В результате, все это делает необходимым актуальность исследования Нахчыванской фольклорной среды в различных направлениях.

**Poetic-semantic features of bayaties (on the basis of the materials
collected from the Nakhchivan folklore environment)**

SUMMARY

A “Bayati” genre is invaluable fact of national and cultural heritage as the other genres of our Folklore. The research of this genre in the field of regional folklore studies is illuminated the interesting facts about it. That is reflected in the studies carried out according to the samples were from folklore environment of Nakhchivan.

Dissertation is consisting of introduction, three chapters, conclusion and list of used literatures. In the introduction is speaking about actuality, aim and its duty, scientific innovation, rate of researching, theoretical and practical significance of the content.

The content and idea feature of “Bayati” genre is analyzed in the on the regional field in the First chapter. That finds out its reflection and explanation according to the concrete facts about attitude to the public-social realities, reflection of homeland and patriotic senses, artistic expression of “South Regret” and attitude to social reality and is sense of nature and love is thought as a problem.

The genre features of “Bayati”, partition and rhyme system, is thought as problem in the Second chapter and analyzed in the regional field. In addition, the explanations about different structures components, typological analyses is standing as level of event that characterized generally a region.

Mastery features of regional “Bayati” genre is explained in the last chapter. Similes, metaphors and epithets, expressions means of literature hyperbole, inversion, repetition, figurative question and figurative contrasts are involved to the analysis. In the result, all collusions are summarized during dissertation. The “Bayati” samples that taken from Nakhchivan folklore environment and other “bayati” performers’ activities are the part of Azerbaijan folklore heritage and “indicator of wealth” of this folklore. The content and ideas, also figurative features, mastery merit is the sample of immortality of our folklore. As a result, all of these things make it necessary to research of Nakhchivan folklore environment from the different aspects.

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
НАХИЧЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

На правах рукописи

ВАФА МУСА КЫЗЫ ФАТУЛЛАЕВА

**ПОЭТИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ БАЯТЫ
(На основе материалов, собранных из Нахчыванской
фольклорной среды)**

5719.01 – Фольклороведение

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации, предоставленной для получения ученой степени
доктора философии по филологии

НАХЧЫВАН – 2015

